

ประเพณีล้านนา : ประเพณีปีใหม่เมือง

เผยแพร่โดย มูลนิธิหลวงปู่ทวน

*****

ตำนานปีใหม่เมือง

ปีใหม่เมืองของชาวล้านนาไม่ปรากฏชัดเจนว่าเกิดขึ้นเมื่อใด ในเรื่องนี้ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. มณี พยอมยงค์ ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๙ สาขาวรรณศิลป์ ปรากฏแห่งล้านนาได้ประมวลความจากตำนานต่างๆ ว่า คนชาติไทยรับเอาประเพณีวันสงกรานต์ เป็นวันขึ้นปีใหม่นี้มานับพันปีแล้ว

ตำนานปีใหม่เมืองจากคัมภีร์เทศนาธรรมเรื่อง อานิสงส์ปีใหม่เมืองและคำเวหนานปีใหม่ (ทวี เชื้อนแก้ว ,๒๕๔๑, หน้า ๗๐) กล่าวถึงตำนานปีใหม่เมืองไว้ว่า ธรรมบาลกุมาร บุตรของมหาเศรษฐี อายุเพียง ๗ ขวบ เป็นผู้ฉลาดหลักแหลม เรียนรู้ภาษาสรรพศาสตร์ จนเป็นที่เรื่องลือไปทั่ว ท้าวกบิลพรหมผู้อยู่บนสรวงสวรรค์จึงลงมาถามปัญหา ๓ ข้อ ว่า "ตอนเช้า กลางวัน และกลางคืนศรีของคนอยู่ที่ไหน" โดยให้เวลา ๗ วัน ท้าวกบิลพรหมจะลงมาเอาคำตอบ ถ้าหากธรรมบาลกุมารตอบปัญหาไม่ได้ จะต้องถูกตัดหัว และถ้าหากตอบถูกท้าวกบิลพรหมจะยอมถูกตัดเศียร เวลาล่วงมาได้เกือบ ๗ วัน ธรรมบาลกุมารยังไม่ได้คำตอบ แต่เมื่อไปนั่งอยู่ใต้ต้นไม้ต้นหนึ่งได้ยินเสียงนกคุยกันว่า "ตอนเช้าศรีอยู่ที่ใบหน้า กลางวันอยู่ที่หน้าอก และกลางคืนอยู่ที่เท้า" ครบวันที่ ๗ จึงนำคำตอบนี้ตอบแก่ท้าวกบิลพรหม และเป็นคำตอบที่ถูกต้อง ท้าวกบิลพรหมจึงยอมถูกตัดเศียร แต่เศียรของท้าวกบิลพรหมนั้นมีอานุภาพร้ายนัก หากตกใส่แผ่นดินก็จะเกิดอัคคีไฟไหม้ทั่วทั้งแผ่นดิน หากตกลงในน้ำ น้ำก็จะแห้งขอด หากตกในอากาศฟ้าฝนก็จะไม่ตกเกิดความแห้งแล้ง

ท้าวกบิลพรหมจึงให้ลูกสาวทั้ง ๗ นางนำเศียรใส่พานไปไว้ในถ้ำคณธธุลีในเขาไกรลาศ และเมื่อครบปีให้ธิดา ๗ นาง ผู้เป็นลูกผลัดกันอัญเชิญออกมาแห่ในช่วงสงกรานต์ เพื่อให้ผู้คนในโลกมนุษย์รับรู้ถึงการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ปีใหม่

เรื่องธรรมบาลกุมารนี้ เข้าใจว่าล้านนารับอิทธิพลมาจากไทยภาคกลาง แต่ผลจากการศึกษาการชำระปฏิทินล้านนาโดยนักวิชาการร่วมกับปราชญ์ท้องถิ่น (ยุทธนา นาคสุข, ๒๕๔๖, หน้า ๔๔) พบว่า อดีตคติของชาวล้านนาให้ความสำคัญต่อขุนสังขานต์ ในลักษณะบุคลาธิษฐาน หมายถึง พระอาทิตย์ เป็นสุริยะเทพ และจากคัมภีร์สุริยยาตร์ได้กล่าวถึงการล่องของสังขานต์ในแต่ละปีนั้น มีขุนสังขานต์เป็นตัวเอก และมีนางเทวดามารอรับขุนต์สังขานต์ การล่องของขุนสังขานต์มีความยิ่งใหญ่อลังการ และมีบุคลิกลักษณะที่แตกต่างกันไป ตามวันที่สังขานต์ล่องในแต่ละปี เช่น สีเครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับ การถือสิ่งของในแต่ละมือ อิริยาบถ พาหนะ ทิศการเสด็จ ฯลฯ และคำทำนายมีอิทธิพลต่อ

ความเปลี่ยนแปลงของโลกมนุษย์ เช่น เหตุการณ์สำคัญ ศักดิ์สงคราม ของถูกของแพง ปริมาณน้ำฝน พืชพรรณธัญญาหาร เป็นต้น จากการศึกษาดังกล่าว พบว่าไม่มีกรกล่าวถึงหรือให้ความสำคัญต่อท้าวกบิลพรหมและนางสงกรานต์เลย

ตำนานเกี่ยวกับการกำเนิดปีใหม่เมือง ปราภฏในธรรมพื้นเมืองเรื่อง "อานิสงส์ปีใหม่เมือง" ซึ่งมีหลายสำนวน สำนวนที่ร้านภิญโญ ตลาดหนองดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อใช้ในการเทศนาเนื่องในประเพณีปีใหม่เมือง กล่าวถึงการกำเนิดของปีใหม่เมืองไว้ว่า

ที่นี้จักกล่าวยังตำนานปีใหม่ก่อนแล ผู้มีผญาพิงจักรู้ตั้งนี้เตอะ

อดีต กาล ในอดีตล่วงแล้วมาก่อนนั้น ยังมีเศรษฐีสองผัวเมียมีข้าวของสัมปตติมากนั้ เก่าว่าว่ามีลูกเต้าบุตรตาบุตรไว้สืบตระกูลแล ที่ใกล้บ้านเศรษฐีนั้นยังมีผัวเมียแถมคู่หนึ่ง ทุกข์ยากไร้อนาถาหาเข้ากินค่า อันว่าสองผัวเมียนี้เล่า ยังมีลูกเต้าไว้สองคนพี่น้อง ชายผู้เป็นพ่อ นั้นมักจักลงเหล่าบ่ขาดทั้งวันก็มีแล ยังมีในวันหนึ่งชายผู้นั้นมันได้ลงเหล่ามากนั้ มันก็กล่าวซึ่งเศรษฐีนั้นว่า

ดูราท่านเศรษฐีเหย ท่านนี้นามั่งมีข้าวของเงินค่าสัมปตติมากเท่า หากว่าบ่มีประโยชน์เล่าอันใด ส่วนว่าตัวเรานี้มา ถึงจักทุกข์ไร้ก็ยงติกว่าท่านมากนั้ เหตุว่าเรานี้มีลูกไว้สืบแทนตระกูลแล ส่วนอันว่าเศรษฐีนั้นกล่าวว่า ถึงเราบ่มีลูกเต้าหญิงชาย เราก็มียข้าวของหลายไว้จ่ายใช้ บ่หันว่าจักได้เคื่องซีแลนาท่านเฮย

ส่วนว่าชายซีเหล่านั้น มันก็จาค่าไปว่า ดูราท่านเศรษฐี หากว่าท่านได้ตายหนีไปหน้า อันว่าข้าวของเงินค่าทั้งหลาย ก็จักเป็นของสาธารณ์ตายปางเปล่าแลนาท่านเฮย

เมื่อนั้นชายเศรษฐีได้ยินคำชายผู้นั้นกล่าวตั้งนั้น ก็มีใจใคร่ได้ยังลูกไว้สืบแทนตระกูล ก็พากันไปกระทำยังพลีกรรมกราบไหว้ ใต้ต้นไม้โพธิ์ไทร วิงวอนขอลูกเต้า ต่อรุกขเทวดาเจ้าก็มีแล ส่วนว่ารุกขเทวดาอันรักษาอยู่ต้นไม้ รู้ว่าเศรษฐีมีศีลมีธรรมบ่ขาดตั้งอัน ก็ไปจาบอกเล่าต่อตนอินทราเจ้าได้รู้ชู่ประการ ส่วนว่าพญาอินทรารู้แล้วก็บ่ช้า รีบเสด็จไปกราบไหว้ ขอเทวบุตรเจ้าตนมีบุญลงมาเกิด เอากำเนิดในท้องนางเศรษฐี ครั้นว่าสืบเดือนมีมารอดแล้วเล่า นางก็ประสูติลูกเต้าเป็นชาย พ่อแม่จึงใส่ชื่อหมายไว้ว่าธรรมปาละ อาจารย์เจ้าทั้งหลายกล่าวไว้ว่า นามนี้เป็นผู้รักษาธรรมก็เพื่ออันแล

ในกาลไปภายหน้า เจ้าธรรมบาละนั้นก็ได้เรียนยังสรรพสิปปา อันว่าเจ้าธรรมบาละนั้นมีผญาอาจ จบฉลาดไตรเพททั้งมวลแล สมัตถะรู้อย่างเสียงสัตว์ต่างๆ นานาได้ชะแล

ตथा ในกาลนั้นเล่า ยังมีมหาพรหมเจ้าช็อกปิลตนองอาจ รู้ว่าเจ้าน้อยนาฏกรรมบาลกุมาร มีผญาเชิงคราญจบฉลาด ท้าวตนองอาจก็มาอิจฉาขอยมากนัก ก็รีบเสด็จมาสู่ ยังที่อยู่ธรรมบาลบ่ช้า แล้วก็เอ่ยถามยังปริศนา ว่า

ดูรากุมารเหยหนุ่มหน้า เรารู้ว่าเจ้านี้มามีผญาฉลาด เหตุนี้เราใคร่ถามยังปริศนา ครั้นว่าเจ้านี้เล่าสมัตถะแก้ได้ เรานี้ไซ้จักตัดหัวเราหื้อขาด ครั้นว่าเจ้านี้บ่อาจแก้ได้ยังปริศนา รอดเจ็ดวันมาครบโคว่แล้วตั้งอัน คอแห่งเจ้านั้นเที่ยงว่าจักขาดตายเป็นผี อันว่าปริศนามีดังนี้เล่า คือยามเช้าสิริหรือราศีคนเราอยู่ที่ไหน บพถัดไปว่ายามกลางวันสิริหรือราศีคนเราอยู่ที่ไหน บพถ้วนสามถัดไป ว่ายามค่านั้นเล่า สิริหรือราศีแห่งคนหนุ่มเฒ่าอยู่ที่ไหนนั้นจา

ครั้นว่าท้าวกปิลมหาพรหมจากแล้ว ก็รีบคลาดแคล้วหายไปก็มีแลนา ที่นั้นธรรมบาลกุมารนั้นเล่า ได้ฟังปริศนาแห่งพรหมเจ้าไซปัน ก็มีใจตันกิดข้อม เหตุบ่อาจแก้ยังปริศนานั้นได้ ตราบต่อเท่ารอดเจ็ดวันโคว่เที่ยงมา ธรรมบาลนั้นนาคิดฉันใดก็บ่ออก เป็นดั่งมีหนามมายอกหัวใจ เจ้ารีบคลาโคลไปยั้งอยู่ ที่ได้ตันไม้โพธิ์ไทรคูใหญ่กว้าง อันเป็นที่อยู่สร้างแห่งสกุณาทั้งหลายก็มีแล

ที่นั้นยังมีนกหัสติลิงค์สองตัวผู้แม่ ตัวใหญ่แท้มีวงจางดังช้าง ก็มาอยู่สร้างในรังมัน ที่นั้นนกตัวแม่ก็จาคำไปว่า ดูราสุเหย วันพรุกนี้ก็หากเป็นวันศีล เราจักไปหากินที่ใดกันนี้ชา ที่นั้นนานกตัวผู้ ก็กล่าวอุ้วว่า วันพรุกนี้มารอด สองเรานี้บ่ต้องจักไปสอดแดนไกล เหตุว่าเราจักได้กินขึ้นมนุสสา ด้วยเหตุว่าเจ้าบุญหนาธรรมบาลกุมารนั้นไซ้ บ่อาจแก้ปริศนาได้ อันท้าวกปิลมหาพรหมพันธนนไว้แต่หัวที่นั้นแล

ที่นั้นนกตัวแม่นั้นก็ย่อนถามนกตัวผู้ ว่าปริศนานั้นมีอยู่ฉันใดชา จงกล่าวจาบอกชี้ หื้อได้รู้แจ้งถึเทอะราแต่เทอะ ส่วนนกตัวผู้ก็กล่าววว่า ปริศนานั้นมีสามข้อ จักย่อๆ พอเข้าใจ บทแรกเค้าหัวที่ว่า ยามเช้าสิริหรือราศีคนเราอยู่ที่ไหน มีคำแก้ไขไว้ว่า ยามเมื่อเช้าสิริหรือราศีคนเรานั้นอยู่ที่หน้า เหตุนี้คนโลกหล้าหญิงชาย ครั้นตื่นเข้ามา จึงเอาน้ำล้างหน้าเพื่ออันแล

ปริศนาบทถ้วนสองนั้นเล่า ว่ายามเมื่อกลางวัน สิริหรือราศีคนเรา อยู่ไหน หากมีคำไขกล่าวแก้ว่าสิริหรือราศีที่แท้หากอยู่ที่หน้าอก เหตุนี้เล่าคนหนุ่มเฒ่าหญิงชาย ครั้นกาลยามสายเที่ยงแล้วตั้งอัน จึงเอาน้ำเย็นใสสะอาด มาลูบลาดยังอกตน ก็เพื่ออันแลนา อันว่าปริศนาบทถ้วนสามนั้นเล่า ถามว่ายามแลงค่านั้นสิริหรือราศีคนเราอยู่ที่ไหน มีคำไขว่าเวลาค่านั้น สิริหรือราศีของคนเรานั้นอยู่ที่ตีน เหตุนี้คนหญิงชายทั้งหลายนั้นเล่า ครั้นจักเจ้านอนพักผ่อนกายา จึงเอาน้ำมาช่วยล้างตีนก็เพื่ออันแล

นกหัสติลิงค์สองตัวผู้แม่ อันจากกล่าวอยู่บนต้นไม้ อันว่าเจ้าหน่อไ้ธรรมบาลนั้นเล่า อันนอนอยู่พื้นเค้าโพธิ์ไทร ครั้นได้ยินคำไขกล่าวอุ้ว แห่งนกสองตัวผู้แม่ ก็รู้แจ้งแก้ยังปริศนานั้นชุนันๆ ก็มีแล

ครั้นว่าวันถ้วนเจ็ดมารอดแล้ว ท้าวตันแก้วกปิลมหาพรหมก็เสด็จมาสู่ ไปที่อยู่ธรรมบาลกุมารเพื่อจักขอฟังยังคำกล่าวแก้ปริศนา อันได้สัญญาว่าไว้ ส่วนเจ้าหน่อไ้ธรรมบาลกุมาร ก็ไซ้ยังปริศนานั้นได้ขุประการ

ยามนั้นท้าวกปิลมหาพรหมตนองอาจ รู้ว่าหัวตนองจักขาดไปจากบ่า ก็เรียกยังลูกหล้าทั้งเจ็ดนางมาหา แล้วก็สั่งจาวว่าไว้ หื้อรู้เสียงโคว่ตามมี ว่าครั้นหัวพอนี้ขาดแล้ว หื้อลูกแก้วเอาขันมาใส่ไว้ อย่าหื้อได้ตกลงไปภายใด ครั้นว่าหัวพอนี้ตกลงใส่ปฐวี จักเป็นอัครศิไฟลูกใหม่ ครั้นว่าตกลงใส่สาคร น้ำจักแห้งเงินเป็นเกาะดอนบ่ช้า ครั้นว่าเอาโยนขึ้นฟ้าภายบน ฟาฝนจักบ่ตกแก้ง บ้านเมืองจักแห้งแล้งบ่มีประมาณ เหตุตั้งอันหื้อนงคราญลูกพ้อให้ หื้อผลัดเปลี่ยนกันเอาขันใส่ไปไว้ที่ในถ้ำใหญ่เขาไกรลาส อย่าหื้อขาดขุปีแต่เทอะ

ครั้งนี้ท้าวอภิสิทธิ์พรหมจวบอกล่าลูกทั้งเจ็ดนางแล้ว ก็เอาดาบแก้วตัดยังคอตบเข้า แล้วยื่นยังหัว
ที่นางหน่อหล้าธิดา อันมีนามาชื่อสร้อย ว่านางอ่อนน้อยทงสเทวี อันทรงรูปงามดีผู้เค้า เอาขันใส่ยังหัวพ่อ
เจ้าแห่งนั้นไป สู้ตั้งไพรเขาไกรลาส บัดนี้ขาดชู้วันปีใหม่ก็มีเห็นแล

อันว่าราชธิดาแห่งท้าวอภิสิทธิ์พรหมทั้งเจ็ดนั้นเล่า นางผู้เป็นเค้าชื่อทงสเทวี นางผู้ถ้วนสองชื่อนามมี
ว่าโคราสัสสา นางผู้ถ้วนสามนั้นนาชื่อราคะสัสสะ นางผู้ถ้วนสี่ชื่อมณฑาทิวหน่อหน้า นางผู้ถ้วนห้า
ชื่อนามมีชื่อสิริณียอดสร้อย นางผู้ถ้วนหกชื่อนางอ่อนน้อยกิมินทาหน่อไต้ นางผู้ถ้วนเจ็ดนั้นไซ้ชื่อมโหตระบุญหนา
ครั้งนี้สังขารมาไคว่รอด นางแก้วยอดทั้งหลาย ก็ผลัดเปลี่ยนกันเอาขันใส่ ยังหัวพรหมพ่อไ้แล้วแห่ง
นั้นไปขาดชู้ปี ก็มีแลนา (ธรรมพื้นเมืองเรื่อง "อานิสงส์ปีใหม่เมือง" ร้านภิญโญ ตลาดหนองดอก อำเภอ
เมือง จังหวัดลำพูน)

ที่มา : <https://lannainfo.library.cmu.ac.th/lannatradition/newsyear-history.php>